

*Innovation in Education
Иновации в образованието*

ПРОУЧВАНЕ НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИ ПЕДАГОЗИ КЪМ ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАТО НЕИЗМЕННА ЧАСТ ОТ ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ

Ваня Петрова, Генчо Вълчев
Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. Настоящото изследване има за цел да се установят нагласите и готовността за активно включване в процеса на приобщаващо образование при бъдеща професионална реализация на студенти от ОКС „Бакалавър“ и ОКС „Магистър“ от различни специалности в Педагогическия факултет на Тракийския университет – Стара Загора. Основен метод на проучването е анкетирането. Разработената анкета проучва както теоретичната ориентираност в проблема, така и практическата готовност на студентите да участват в процеса. Целта на изследването е свързана и с намерението да се установят съществуващи дефицити и те да се преодолеят чрез актуализиране на учебни планове, учебни програми и практики в процеса на обучението на студентите.

Keywords: inclusive education; process of student education; updating curricula; learning practices

Приемането на държавен образователен стандарт за приобщаващо образование създава нова проекция към професионалните компетентности на педагозите, практикуващи в предучилищна и начална училищна възраст. Доколко те осъзнават отговорните социални функции на приобщаващото образование и дали притежават необходимата подготовка за неговото осъществяване.

В условията на българската образователна система са се наложили и се ползват паралелно два термина, характеризиращи различни аспекти и специфики на антисегрегационните процеси: *интегрирано обучение* и *приобщаващо образование*.

Интегрираното обучение се съсредоточава върху възможността децата със специални образователни потребности да посещават масовите училища, т.е. фокусът е върху посещаемостта и механичното смесване на децата в норма и на децата със специални образователни потребности. Очакванията при интегрираното обучение са децата да се адаптират в интегрираната социална среда на общообразователното училище и да отговорят напълно или в някаква

степен на определените от общообразователната система стандарти (държавните образователни изисквания).

Приобщаващото образование отива отвъд чисто пространственото смесване на децата и поставя акцент върху достъпа до качествено образование, т.е. върху това децата със специални образователни потребности да развият максимално капацитета си да учат и да се образуват заедно с връстниците си. Образователната интеграция не е просто институционално преместване на ученици от един тип училище в друг, а един цялостен и същностно нов процес.

Опасността от една зле проведена или имитативна интеграция е, че физическото включване може да доведе до изключване по отношение на учебния материал или до отхвърляне от средата (децата, учителите, родителите, свързани с общообразователното училище). Образователната интеграция не е просто институционално преместване на ученици от един тип училище в друг, а един цялостен и същностно нов процес. За онези деца, които нямат равен старт, е необходимо да се полагат специални грижи с оглед пълноценното им участие в образователния процес.

Приобщаващото образование е процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността.

Принципите на приобщаващото образование гарантират правото на образование и създават предпоставки за практическото осигуряване и реализация на това право. Те са насочени към гарантиране на всяко дете и ученик на: достъп до детска градина или училище и до подкрепа за личностно развитие най-близо до неговото местоживееие и на правото му на качествено образование; приемане и зачитане на уникалността на всяко дете и ученик – индивидуалните потребности и възможности, личностните качества, знанията, уменията и интересите, и прилагане на диференцирани педагогически подходи в съответствие с интересите и стимулиращи мотивацията на детето и на ученика, съобразени с възрастовите и социалните промени в живота му; равнопоставеност и недопускане на дискриминация при провеждане на предучилищното и училищното образование чрез създадените условия за обучение на всички деца и ученици заедно; сътрудничество на образователните институции в областта на приобщаващото образование на всички равнища – управление и екипност, използване на приобщаващи педагогически практики, създаване на сигурна и подкрепяща среда; участие на родителите, мониторинг на процеса и на качеството на подкрепата за личностно развитие, както и на влиянието им върху обучението и постиженията на децата и учениците; намаляване на

влиянието на социалните неравенства върху ученето и върху участието на децата и учениците в дейността на детската градина или училището.

Според приетите стандарти и Наредбата за приобщаващо образование на децата и учениците в системата на предучилищното и училищното образование се предоставя обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие, която осигурява подходяща физическа, психологическа и социална среда за развитие на способностите и уменията им и за включването и участието им в общността на детската градина и на училището. Това е задължение на детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие. За реализиране на общата подкрепа детските и началните учители имат пряка отговорност, разбира се, в сътрудничество с други педагогически специалисти. За допълнителната подкрепа за личностно развитие в детските градини и училищата се привличат психолог или педагогически съветник, логопед, социален работник и ресурсни учители, рехабилитатор на слуха и говора, учител на ученици с нарушено зрение и други, както и кинезитерапевти и/или рехабилитатори, арттерапевти и други специалисти в зависимост от оценката на индивидуалните потребности, извършена от екипа за подкрепа за личностно развитие на детето или ученика, в зависимост от плана за подкрепа на детето или ученика, в който се определят конкретните дейности за допълнителната подкрепа за личностно развитие и необходимите специалисти за предоставянето на подкрепата.

Съществуват няколко задължителни условия за десегрегация на децата със специални образователни потребности и за реализация на приобщаващо образование: създаване на активна подкрепяща среда; кадрово осигуряване на образователния и приобщаващ процес; наличие на политическа воля; нормативна база, регламентираща процедурите и участието на субектите.

Кадровото осигуряване (ресурсни учители, логопеди, психолози, обучени педагози и персонал) все още е свързано с редица трудности. Практиките на използването на тези специалисти обаче варират. В някои училища учителите негласно отказват да се занимават с децата със специални образователни потребности, и предоставят грижата за образованието им изцяло на ресурсните учители. Впоследствие децата с увреждания се оказват отново сегрегирани, тъй като попадат в обща група под грижата на един или двама ресурсни учители и само на думи и по дневник се водят „интегрирани“ сред връстниците си в различни класове.

Още по-сериозен е проблемът със специалните компетентности на педагозите в детските градини и училищата. Много малка част от тях са преминали обучителни курсове за работа с деца със СОП и имат необходимите знания и умения за работа с такива деца. Необходимо е да се проведе масирана кампания за обучението на всички учители в детските градини и училищата за придобиване на знания и практически умения за типологията на уврежданията и нарушенията, методите за пряка работа с деца със СОП, работа с родите-

лите, взаимодействие в мултидисциплинарните екипи (МДЕ), формиране на общественно мнение и др.

Цел и задачи на изследването

Настоящото изследване има за цел да се установят нагласите и готовността за активно включване в процеса на приобщаващо образование при бъдеща професионална реализация на студенти от ОКС „Бакалавър“ и ОКС „Магистър“ от специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“ в Педагогическия факултет на Тракийския университет – Стара Загора; установяване на съществуващи дефицити в подготовката на студентите и оптимизиране на учебни планове, учебни програми и практики в процеса на обучението на студентите.

Методи на изследване и контингент

Изследването е проведено през учебната 2016/2017 година. Основен метод на проучването е анкетирането. Разработената анкета проучва както теоретичната ориентираност в проблема, така и практическата готовност на студентите да участват в процеса. Анкетата включва и въпроси за самооценка. Първата група въпроси са ориентирани към получаване на информация от студентите педагози в две направления: 1) информираност за процеса на приобщаващо образование като структура и съдържание; 2) отношение към реализация на процесите и процедурите, свързани с приобщаващото образование на деца със специални образователни потребности в общообразователното училище и масовата детска градина. Втората група въпроси провокират самооценка на познаване на идеите на приобщаващото образование (теоретичните основи на процесите) и самооценка на нивото на професионална компетентност да работят съобразно изискванията и условията на приобщаващото образование.

В изследването участват студенти от ОКС „Бакалавър“ (34) и ОКС „Магистър“ (20) от специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“ в Педагогическия факултет на Тракийския университет – Стара Загора. Тъй като обемът на извадката е ограничен (групите са под 40 статистически единици), данните са представени в абсолютни стойности, а не в относителни дялове, съобразно коректността на резултатите.

Резултати, анализ и дискусия

Данните в таблиците отразяват броя избори на оценките от 1 до 4 за предложените фактори А, Б, В, Г.

На **първи въпрос** – „Кои от посочените принципи на приобщаващото образование според Вас реално гарантират правото на образование?“, отговорите се оценяват чрез ранжиране с оценка от 1 до 4, като 1 е най-висока оценка; 4 – най-ниска оценка.

Като възможни отговори за оценка са формулирани четири принципа.

А) Гарантиране на достъп до ДГ или училище и до подкрепа за личностно развитие.

Б) Приемане и зачитане на индивидуалните потребности и приложение на диференцирани педагогически подходи.

В) Недопускане на дискриминация и намаляване влиянието на социалните неравенства.

Г) Сътрудничество и екипност между всички участници в процеса на приобщаващото образование.

Таблица 1. Бакалаври 3 курс ПНУП – отговори на въпрос 1 (бр. оценки)

Въпрос 1	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	4	8	18	4	34
Отг. Б	18	5	3	8	34
Отг. В	7	16	5	6	34
Отг. Г	5	5	10	14	34

Данните в табл.1 недвусмислено показват, че за най-важен се приема от студентите принципът за *приемане и зачитане на индивидуалните потребности и приложение на диференцирани педагогически подходи*. Вторият по значимост според студентите бакалаври е принципът за *недопускане на дискриминация и намаляване влиянието на социалните неравенства*. Тези данни са показателни за формирана гражданска позиция и професионални нагласи за антисегрегиращи педагогически подходи.

Таблица 2. Магистри ПНУП – отговори на въпрос 1 (бр. оценки)

Въпрос 1	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	1	6	7	6	20
Отг. Б	8	4	3	5	20
Отг. В	3	6	6	5	20
Отг. Г	8	4	4	4	20

Студентите магистри също оценяват като много значим принципа за *приемане и зачитане на индивидуалните потребности и приложение на диференцирани педагогически подходи*, но също толкова високо оценяват и принципа за *сътрудничество и екипност между всички участници в процеса на приобщаващото образование*. Вероятно това е резултат от надграждащата информация, получена по време на обучението, както и на факта, че голяма част от студентите магистри работят като педагози в детски градини и училища и оценяват в работна среда значимостта на отделните принципи и подходи.

Втори въпрос – „Кои от посочените функции на детския учител за обща подкрепа на личностното развитие при приобщаващото образование според Вас са най-важни?“

Формулирани са четири възможни отговора.

А) Ранното оценяване на развитието и на риска от обучителни затруднения.

Б) Предложение за оценка на индивидуалните потребности за предоставяне на допълнителна подкрепа от екип от специалисти.

В) Определяне на необходимост от допълнително езиково обучение за децата, чийто майчин език не е българският език.

Г) Оценка на готовността за училище в подготвителните групи.

Принципът на събиране на информация е като при първия въпрос – отговорите се оценяват чрез ранжиране с оценка от 1 до 4, като 1 е най-висока оценка; 4 – най-ниска оценка.

Таблица 3. Бакалаври 3 курс ПНУП – отговори на въпрос 2 (бр. оценки)

Въпрос 2	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	6	13	7	8	34
Отг. Б	5	5	6	18	34
Отг. В	16	10	4	4	34
Отг. Г	7	6	17	4	34

Отговорите на втория въпрос дават информация за степента на значимост на функциите на учителя в процеса на приобщаващо образование според оценките на анкетираните студенти (данните са представени в табл. 3 и табл. 4).

Таблица 4. Маистри ПНУП – отговори на въпрос 2 (бр. оценки)

Въпрос 2	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	7	7	1	5	20
Отг. Б	3	5	7	5	20
Отг. В	6	4	4	6	20
Отг. Г	4	4	8	4	20

Студентите бакалаври оценяват като най-важна функцията на учителя да *определя необходимост от допълнително езиково обучение за децата, чийто майчин език не е българският език*. За разлика от тях студентите магистри отдават по-голямо значение на *ранното оценяване на развитието и на риска от обучителни затруднения*. Докато бакалаврите навлизат в детайлите, отговорите на студентите магистранти показват по-машабен поглед върху педагогическата проблематика и по-задълбочен подход към практиката на приобщаващото образование.

Третият въпрос, зададен на анкетираните, е идентичен с втория, с тази разлика, че се отнася към оценка на функциите на *началния учител*. Задачата

на анкетираните е както при първи и втори въпрос – да ранжират с оценка от 1 до 4 (като 1 е най-висока оценка; 4 – най-ниска оценка) функциите на началния учител по приоритет.

А) Участие в екипната работа между учителите и другите специалисти за осигуряване на обща и допълнителна подкрепа за личностното развитие.

Б) Превенция на обучителните затруднения и създаване на положителна мотивация за учебна работа.

В) Планиране и осъществяване на занимания по интереси.

Г) Превенция на проблемното поведение и агресивността.

Таблица 5. Бакалаври 3 курс ПНУП – отговори на въпрос 3 (бр. оценки)

Въпрос 3	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	4	4	8	18	34
Отг. Б	12	7	6	9	34
Отг. В	13	10	4	7	34
Отг. Г	5	13	16	0	34

На функциите „Планиране и осъществяване на занимания по интереси“ и „Превенция на обучителните затруднения и създаване на положителна мотивация за учебна работа“ студентите бакалаври отдават най-висок приоритет. Учудващо незначителна функция за тях е *участието в екипната работа между учителите и другите специалисти за осигуряване на обща и допълнителна подкрепа за личностното развитие*.

Таблица 6. Магистри ПНУП – отговори на въпрос 3 (бр. оценки)

Въпрос 3	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	6	7	1	6	20
Отг. Б	7	5	4	4	20
Отг. В	4	5	7	4	20
Отг. Г	3	3	8	6	20

За разлика от студентите бакалаври студентите магистранти отдават висок приоритет на *Превенция на обучителните затруднения и създаване на положителна мотивация за учебна работа и участието в екипната работа между учителите и другите специалисти за осигуряване на обща и допълнителна подкрепа за личностното развитие*. Обяснението е, че в работата си като учители те оценяват важноста на тези две функции за разлика от бакалаврите, които още не разполагат с професионален педагогически опит.

Четвъртият въпрос в анкетата е свързан с оценка на факторите, които оказват най-голямо влияние върху създаването на условия за успешна реализация на приобщаващото образование в детската градина и началното училище.

Задачата на анкетираните студенти е да оценят чрез ранжиране с оценка от 1 до 4 (като 1 е най-висока оценка; 4 – най-ниска оценка) формулираните четири фактора.

- А) Образователната среда
- Б) Началният/детският учител
- В) Ресурсният учител
- Г) Екипът от специалисти.

Таблица 7. Бакалаври 3 курс ПНУП – отговори на въпрос 4 (бр. оценки)

Въпрос 4	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	11	9	7	7	34
Отг. Б	8	9	7	10	34
Отг. В	9	6	10	9	34
Отг. Г	6	10	10	8	34

Както при трети въпрос, така и тук, студентите бакалаври не отдават голямо значение на екипната работа в училище и детската градина – оценили са екипната работа като фактор с най-нисък приоритет. Интересно е, че това се наблюдава и при студентите магистранти и вероятно е следствие от дефицита на професионален опит в реална педагогическа среда по приобщаване на деца и ученици със специални образователни потребности в общообразователното училище и масовата детска градина.

Таблица 8. Магистри ПНУП – отговори на въпрос 4 (бр. оценки)

Въпрос 4	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	7	5	4	4	20
Отг. Б	6	6	5	3	20
Отг. В	3	8	5	4	20
Отг. Г	4	1	6	9	20

Както бакалаврите, така и магистрантите оценяват като най-важни фактори с приоритетно значение за създаването на условия за успешна реализация на приобщаващото образование в детската градина и началното училище *образователната среда* и *качествата на учителя*.

Петият въпрос е свързан с професионалната подготовка на студентите. Задачата на анкетираните студенти е да дадат оценка *кой от елементите на подготовката си считате за най-важен за успешна професионална дейност в приобщаващото образование*. Задачата се изпълнява чрез ранжиране с оценка от 1 до 4 (като 1 е най-висока оценка; 4 – най-ниска оценка) формулираните четири елемента на подготовката.

- А) Теоретичната подготовка
- Б) Практическата подготовка
- В) Подготовката за работа в екип
- Г) Комуникативната подготовка

Таблица 9. Бакалаври 3 курс ПНУП – отговори на въпрос 5 (бр. оценки)

Въпрос 5	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	10	11	7	6	34
Отг. Б	10	13	6	5	34
Отг. В	8	6	10	10	34
Отг. Г	6	4	11	13	34

Таблица 10. Магистри ПНУП – отговори на въпрос 5 (бр. оценки)

Въпрос 5	Оценка 1	Оценка 2	Оценка 3	Оценка 4	Общо
Отг. А	5	6	5	4	20
Отг. Б	6	6	5	3	20
Отг. В	5	7	4	4	20
Отг. Г	4	1	6	9	20

Докато студентите бакалаври оценяват най-високо значението на *теоретичната подготовка* и *практическата подготовка*, студентите магистранти не са толкова категорични, а доста по-балансираны в определянето на приоритетите.

Общото при двете субгрупи анкетираны е, че оценяват като сравнително незначителна ролята на комуникативната подготовка. Тази оценка е обяснима и е в съответствие със сложността и спецификата на знанията и уменията, необходими за реализацията на ефективно приобщаващо образование и педагогически взаимодействия в интегрирана педагогическа среда.

Последните два въпроса от анкетата са насочени към самооценка на анкетираните студенти за готовността им за участие в процесите на приобщаващо образование.

Въпрос седем изисква от анкетираните да *оценят нивото си на познаване на идеите на приобщаващото образование* от 1 до 5 (1 – най-ниска самооценка, 5 – най-висока самооценка).

Обобщените резултати дават основание да се направи изводът, че студентите бакалаври се самооценяват като слабо познаващи идеите на приобщаващото образование за разлика от магистрантите, при които преобладава самооценка с нива 4 и 5. Нямаме основание да се съмняваме в обективността на самооценката, затова обясняваме тази разлика с факта, че бакалаврите третокурсници все още нямат достатъчно знания (теоретични и практически) за приобщаващото образование, за еволюцията на идеите и развитието на образователните стратегии в това направление.

Последният въпрос изисква от анкетираните да направят самооценка на нивото на професионалната си компетентност да работят съобразно изискванията на приобщаващото образование. И при двете групи анкетираните средностатистическата оценка е между 3 и 4, като резултатите при студентите магистранти са малко по-високи. Изводът е, че студентите не се чувстват уверени в готовността си да участват пълноценно и ефективно в процеса на приобщаващо образование и да постигат резултати, съответстващи на изискванията на образователните стратегии.

Изводи

След анализ на резултатите от анкетното проучване може да се изведат няколко обобщения.

- Наблюдават се съществени разлики в оценката на приоритетите при реализация на приобщаващото образование между студентите бакалаври и студентите магистранти по отношение на принципите, детерминиращите фактори и ролята на педагозите в процеса.

- Почти няма разлика в самооценката на студентите бакалаври и студентите магистранти за готовността им да участват ефективно в процеса на приобщаващо образование – и при двете групи тя не е висока.

- Резултатите показват дефицити в подготовката на студентите и необходимост от разширяване на компетенциите им по посока на приобщаващото образование чрез ревизия на учебните програми и включване на теми, даващи знания и формиращи конкретни умения за участие в процесите на приобщаващо образование.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Наредба за приобщаващото образование, ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г. Приета с ПМС № 286 от 04.11.2016 г.

2. Вълчев, Г. (2014). Прилагане на синергетичния подход при обучението на студентите за работа с хора с увреждания. Бургас.
3. Вълчев, Г. (2012). Теория и практика на приобщаващото образование в България – анализ на ресурсите и дефицитите, Бургас, БСУ.

STUDYING ATTITUDES OF STUDENTS PEDAGOGUES TOWARDS INCLUSIVE EDUCATION AS AN INTEGRAL PART OF THE RIGHT TO EDUCATION

Abstract. This study aims to establish the attitudes and readiness to active involvement in the process of inclusive education in the future professional realization of students from the Bachelor's degree and Master's degree from various specialties at the Faculty of Pedagogy, Thracian University, Stara Zagora. The main survey method is interviewing. The developed survey explores both the theoretical orientation of the problem and the practical readiness of the students to participate in the process. The purpose of the study is also related to the intention to identify existing deficits and to overcome them by updating curricula and learning practices in the process of student education.

✉ **Dr. Vanya Petrova, Assoc. Prof.**
Dr. Gencho Valchev, Assoc. Prof.

Faculty of Education
Trakia University
Stara Zagora, Bulgaria
E-mail: gval@abv.bg